

Kiihdyttävä yliopisto

Kristiina Brunila

KOULUTUS ON TALOUDELLISTEN intressien ja kamppailujen kohde. Yliopistoissa työskentelevien odotetaan toimivan ketterästi tiedon tuottajina samalla kun koko persoonaa kykyineen ja tunteineen valjastetaan tiedon tuotantoon. Artikkelin fokus on korkeakoulutusta ja erityisesti yliopistoja koskevassa uusliberalistisessa hallinnassa, jonka poliittiset imperatiivit puhuttelevat yliopistossa toimivia tutkija-opettajia laajemmalle elämänpiiriin ulottuen. Kyseisen hallinta sekä säätelee että mahdollistaa tutkija-opettajien liikkumavaraa ja samalla suhdetta itseän, toisiin, tietoon ja tietämiseen, siihen, millä ehtoilla tutkija-opettajan on mahdollista tietää ja toimia sekä olla ja toimia suhteessa muihin. Artikkelissa kyseistä laajemmalle elämänpiiriin ulottuvaa puhuttelevuutta tarkastellaan affektiivisuuden avulla kysymällä, millä tavalla ja millaisin seurauksin yliopistossa toimivat tutkija-opettajat asetetaan ja asetuvat kyseisen hallinnan puhuttelemiksi.

Tero Autio, Liisa Hakala & Tiina Kujala (toim.)

Siirtymä ja ajan merkkejä koulutuksessa. Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia

Tampere: Tampere University Press 2019, 349–376.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-008-3>

Johdanto

Käsillä oleva *Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa. Opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia* -teos ottaa kantaa laajempiin korkeakoululaitosta ja koulutuspolitiikkaa koskeviin kysymyksiin ja siihen, mikä ja kenen tieto on kulloinkin tärkeää ja kuulluksi tulevaa. Tämä artikkeli tuo esille, että tieto samoin kuin tietoa tuottava tutkijuus ja opettajuus ovat liikkumavaraltaan kapenemassa ja siirtymässä yliopistokontekstissa etukäteen määritellyiksi ja laskelmoiduiksi performansseiksi ja mihin johtaneita olosuhteita ja sen seurauksia tarkastellaan yliopistossa työskentelevien tutkija-opettajien ja heitä puhuttelevan uusliberalistisen ja affektiivisen hallinnan näkökulmasta.

Yliopistoja koskeva hallinta voidaan ymmärtää poliittisena valtaan kytkeytyvänä ja vakiintuneena toiminnan ohjaamisena, valtana, joka toistuu ja toistuessaan vakiintuu. Hallinnan näkökulmasta yliopistoja koskevien viime vuosikymmenten mittavien reformien myötä voidaan puhua siirtymisestä uusliberalistiseen hallintaan. Akateeminen tietoisuus uusliberalistisesta hallinnasta on maailmalla laajaa, vaikkakin siihen liittyvän tutkimuksen moniulotteisuuden takia sitä on jossain määrin vaikea tarkastella kokoavasti ja refleksiivisesti. Samaa mieltä luultavasti ollaan siitä, että uusliberalistinen hallinta on ylikansallista ja se on muuttanut julkishallinnon organisoitumista sekoittamalla yksityistä ja julkista sektoria ja suosimalla edellistä jälkimmäisen kustannuksella.

Myös korkeakoulutuksen ja yliopistojen osalta on tunnistettu uusliberalistisen hallinnan toimintaa. Tiedämme kuitenkin edelleen varsin vähän siitä, miten uusliberalistinen hallinta yliopistoissa konkreettisesti toimii ja miten se tutkija-opettajia samoin kuin akateemisia tietojärjestelmiä asemoi. Tässä artikkelissa kysytään, miten hallinta tutkija-opettajia puhuttelee ja millä tavalla ja millaisin seurauksin yliopistossa toimivat tutkija-opettajat asetetaan ja asettuvat itse kyseisen uusliberalistisen hallinnan puhuttelun kautta sen toteuttajiksi ja mitä affektiivinen tulokulma tähän tarkasteluun tuo.

Artikkeli pohjaa kirjoittajan aihepiiristä aiemmin kollegoiden ja tutkimusryhmän kanssa toteutettuihin tutkimuksiin liittyen korkeakoulupolitiikkaan ja yliopistoihin sekä tutkijuutta, opettajuutta ja tietojärjestelmiä

koskeviin muutoksiin, joita he ovat tarkastelleet muun muassa affektii-visuuden, uusliberalismin, managerialismin, akateemisen kapitalismin ja tietokykykapitalismin näkökulmista (esim. Brunila & Hannukainen 2017; Brunila, Onnismaa & Pasanen 2015; Brunila & Valero 2017; Valero, Jorgensen & Brunila 2018). Artikkelilla kirjoittaja haluaa samalla herättää keskustelua koulutuksen ja siihen liittyvän ihmisenäkemyksen perustavanlaatuisesta muutoksesta.

Kiihdyttävä yliopisto

Yliopistoa koskevat uusliberalistisen hallinnan mukaiset reformit ovat vielä pohjoismaissa nähty jossain määrin uusina (esim. Aamodt & Kyvik 2005). Juhlapuheissa koulutuksen mallimaanakin pidetyssä Suomessa korkeakoulutusta saatetaan edelleen ajatella demokratian ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien tarjoajana. Suomea koskevissa koulutuksen mallimaa-puheissa tyypillistä on ollut, että koulutusta koskevat pyrkimykset on otettu helposti annettuina ja ikään kuin suoraviivaisen kehityksen tuloksina (Tervasmäki & Tomperi 2018). Mallimaapuhe on estänyt näkemästä sitä, millaisten jatkuvien kamppailujen ja neuvottelujen kohde koulutus on Suomessa ollut ja tulevaisuudessa tulee luultavasti entistä enemmän olemaan.

Suomessa koulutusjärjestelmä on ollut mittavien reformien kohteena varsinkin viimeisen pääministeri Sipilän johtaman hallituksen aikana. Poliittista ohjausta on perusteltu uusliberalistisessa hengessä kansallisella kilpailukyvyllä, tehokkuudella ja tuottavuudella. Yliopistoihin poliittinen ohjaus on 'rakenteellisen kehittämisen' nimissä kohdistanut mittavia muutoksia korostamalla yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa, innovaatioita, tulosarvioinnin indikaattoreita, profilointia, kaupallistamista sekä koulutusvientä. Samalla yliopistojen perusrahoitusta on leikattu, ja rahoitusta on uudelleenohjattu elinkeinoelämää myötäileviin profiloituihin kärkihankkeisiin, digitalisaatioon ja lippulainvoihin. Opetusministeri on lähettänyt avoimia patistamiskirjeitä korkeakouluille ja muistuttanut globaalien kilpailun kiristymisestä.

Edellä kuvattu on esimerkki uusliberalistisesta hallinnasta, joka on jo jonkin aikaa tuonut yliopistoihin kilpailua sekä markkinalähtöistä ja managerialistista ohjausta samoin kuin yrittäjämäisyyttä, tehokkuutta ja suorituskeskeisyyttä (Brunila & Hannukainen 2017; Davies & Bansel 2010; Gill 2009; 2012; Jauhiainen, Jauhiainen & Laiho 2014; Petersen & Davies 2010). Kyseistä hallintaa voi ymmärtää myös tietokapitalismina ja tietokyykykapitalismina, joka korostaa koulutuksen merkitystä taloudellisesta näkökulmasta ja kohdistaa koulutusjärjestelmään taloustalkoohenkisempiä odotuksia ja vaatimuksia (Brunila ym. 2017; Brunila, Onnismaa & Pasanen 2016; Vähämäki 2005). Yliopistokontekstissa tietokyykykapitalismille on oleellista tiedon, merkityksen ja vuorovaikutuksen yleiset edellytykset, tutkija-opettajat muovailtavissa olevina entiteetteinä, joilla on kyky tuottaa ja luoda tietoa (tietää) samoin kuin kyky ja taipumus sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Tietokyykykapitalismissa on olennaista näiden kykyjen haltuunotto niitä formalisoimalla ja teknistämällä, irrottamalla niitä erityisistä kantajistaan, ihmisyksilöistä kokemuksineen ja historioineen (Vähämäki 2005; ks. myös Hannukainen 2017). Yliopistossa toimivien tutkija-opettajien osalta kyse on affektiivisesti hallitusta prosessista, jossa kohteena eivät enää ole ”tiedonvälittäjät”, vaan tietokyyvyt, tunteet, vuorovaikutuskyyvyt ja edellisten teknistyminen, affektiivinen uustaylorilaisuuden periaattein toimiminen. Suomessa yliopistoissa toimivat tutkija-opettajat ovat sekä omissa tiedeyhteisöissään että julkisuudessa reagoineet reformeihin kriittisesti, millä ei kuitenkaan ole näyttänyt olevan merkittävää vaikutusta (ks. Jakonen & Tiili 2011). Yliopistoja koskevia reformeja on toteutettu samaan aikaan pohjoismaista hyvinvointivaltiota koskevien uusliberalististen kilpailua ja taloudellistumista edistävien reformien kanssa (ks. Moisio & Leppänen 2007; Niemelä & Saarinen 2012).

Uusliberalismi ei ole uusi ilmiö. Se on hakenut erilaisia muotoja eri tilanteissa eri tavoin. Uusliberalismin käsitteen käyttöä on myös perustellusti kritisoitu, koska sen nimiin on melko huoletta heitelty varsin monenlaisia ongelmia. Tässä artikkelissa käsitteen käyttö on ollut tietoinen valinta, koska uusliberalismi liittyy oleellisesti niihin reformeihin, jotka ovat vaikuttaneet artikkelissa tarkasteltavaan tilanteeseen. Toinen artikkelissa

esiintyvä uusliberalismiin läheisesti liittyvä termi on managerialismi, joka toteuttaa ja vie käytäntöön uusliberalismin mukaisia oppeja.

Filosofi Michel Foucault on väittänyt, että liberalismien kriisi tarjosi mahdollisuuden uusliberalismin synnylle ja homo economicus -ihmiselle, jolla on jatkuva huoli taloudesta ja pääoman kerryttämisestä. Homo economicus on perusluonteeltaan itsekäs ja omaksunut ihmisten välisen kilpailun luonnollisena olotilana. Poliitiikan tutkija Wendy Brown (2015) on analysoinut uusliberalistista mentaliteettia rationaliteettina, hallintana, jonka kohde homo economicus on. Brown kirjoittaa:

... homo economicus is made, not born, and operates in a context replete with risk, contingency, and potentially violent changes, from burst bubbles and capital or currency meltdowns to wholesale industry dissolution (Brown 2015, 83).

Brunila ja Rossi (2017) ovat tuoneet toisessa yhteydessä esille, että uusliberalistinen hallinta ja sen homo economicus edustavat spesifiä ja normatiivista ajatusta ihmisyydestä, jonka on aiemmissa yhteyksissä osoitettu tarkoittavan etuoikeutettua, valkoista, yrittäjähenkistä, maskuliinista ja länsimaista toimijaa, toisin sanoen uusliberalistista kyvykästä tai ableistista ihmisyyttä. Homo economicus toimii sujuvasti uudentyypisessä moraalisisessa ympäristössä, jossa kaikki arvioidaan ja uudelleensijoitetaan markkinoille. Arviointi ja sijoittaminen edellyttävät hallintaa, koska on epävakaata olla monin tavoin, eri tarkoitusten ja eri tekijöiden kannalta arvioitavana (Ball 2001).

Homo economicus kapeuttaa ja samalla prekarisoi ihmiselämää, minä filosofi Judith Butler näkee vaikuttavan psyykkiseen todellisuuteen sekä korostuneeseen kokemukseen kertakäyttöisyydestä ja korvattavuudesta (Butler 2015, 15). Kertakäyttöisyys ja korvattavuus linkittyvät uusliberalismin vaalimaan itsevastuullisuuteen, kilpailullisuuteen ja arviointimatriisiin, joka arvottaa ja määrittää ihmiselämää taloustalkoohenkisyys ja taloudellisin painotuksin.

Vaikka uusliberalistisesta hallinnasta on varsin runsaasti tutkimusta, on yllättävää, miten vähän kriittistä tarkastelua on siitä, millä tavalla yliopistossa työskentelevät tutkija-opettajat ovat itse omalla toiminnallaan

uusliberalistiseen hallintaan sidoksissa. Tässä artikkelissa tuodaan esille, miten uusliberalistinen hallinta toimii tuottamalla mahdollisuudet sille, millaisia subjekteja yliopistossa toimivista tutkija-opettajista tulee. Soveltamalla Butlerin ja Foucault'n ajattelua, kirjoittaja on kehittänyt yhdessä kollegoiden kanssa (Brunila & Valero 2017; Valero ym. 2018) affektiivisen subjektivaation käsitteen niiden prosessien tarkasteluun, joissa ihmiset taivutellaan toimimaan uusliberalistisen hallinnan muokkaamissa olosuhteissa. Affektiivisen subjektivaation voi ymmärtää seurauksena uusliberalistiselle yliopistojen puhuttelevalle hallinnalle, joka rakentaa tuottavasti ja tehokkaasti taloudellistuvissa olosuhteissa toimivia ja hallintaan suostuvaisia ja samalla kalliin hinnan siitä maksavia subjektiviteetteja. Kun uusliberalistinen hallinta ulottuu laajemmalle akateemiseen elämänpiiriin, prekaarisuus laajenee yksilökeskeisten suoritusten korostamisen kautta kasvavana epävarmuutena. Uusliberalistinen hallinta korostaakin epävarmuuden lisäksi epävakautta, keskeneräisyyttä, eristäytymistä ja ahdistusta samoin kuin ajatusta siitä, että jokainen on ikuisesti puutteellinen, keskeneräinen ja milloin tahansa korvattavissa (Berlant 2011; Brunila 2016; Butler 2015), minkä voi ymmärtää tuottavassa mielessä muokkaamassa edelliseen taipuvia subjektiviteetteja.

Affektiivinen subjektivaatio auttaa tuomaan esille, että uusliberalismi ei ole vain toimijoista erillään oleva ulkoinen voima, joka vaikuttaa sieltä täältä yliopistoihin ja niiden organisoitumiseen. Käsitteen avulla voidaan ilmentää sen kietoutumista kaikkeen yliopiston toimintaan, vuorovaikutukseen, suhteisiin ja tunteisiin samoin kuin siihen, miten tutkijat ja yhteisöt toimivat jatkuvien affektiivisten ambivalenssien, kuten yhtäältä ahdistuksen ja riittämättömyyden ja toisaalta optimismin, opportunistin ja itsen kehittämisen välimaastossa. Juuri tässä affektiivisten ambivalenssien vuorovaikutuksessa mahdollistuvat subjektiviteetit, joista artikkeli on kiinnostunut. Kyseiset ambivalenssit kertovat subjektista, joka uusliberalistisen hallinnan myötä muotoutuu entistä monimutkaisemmista paradoksaalisuuksista, kuten samanaikaisesta vapaudesta ja valintojen tekemisestä sekä keskeneräisyydestä ja epätäydellisyydestä.

Affektiivisen subjektivaation ohella toinen keskeinen käsite artikkelissa on julkinen salaisuus (IPC 2014; ks. myös Gill 2009), jolla viitataan

yliopistossa läsnä oleviin tabuihin, joita kukaan ei mainitse mutta jotka ovat kuitenkin jossain määrin tuttuja kaikille. Uusliberalistisen hallinnan toistuvasti haavoittama subjekti ei ole avoimesti sellaisena sanallistettu vaan ennemminkin salaisuus, joka tunnustetaan mutta jota ei tunnusteta. Julkisen tunnustamisen sijaan ongelmat henkilöityvät ja niistä tulee yksilöiden henkilökohtaisten vajavaisuuksien merkitsijöitä; yksittäisten selviytymiskamppailussa pärjäämättömien henkilöiden vahvuuksien puutetta. Henkilöityminen puolestaan auttaa ymmärtämään julkisuudessa useasti esiin nostettuja yliopiston henkilökunnan ja opiskelijoiden kokemia mielen-terveysongelmia, ahdistusta ja stressiä, mitä pääsääntöisesti selitetään ja ymmärretään psyko- ja terapiakulttuurista nousevan tiedon avulla yksilöön kiinnittyvinä ominaisuuksina sen sijaan, että niitä tarkasteltaisiin yhteiskunnallisina ongelmina (Brunila ym. 2019).

Affektiivinen subjektivaatio kysyy toimiakseen julkisia salaisuuksia, jotta siihen liittyvä valta voi toistua ja toistuessaan vakiintua ja muuttua hallinnaksi. Valta toimii tehokkaimmin niin kauan kuin se piiloutuu ja minkä takia julkiset salaisuudet ovat jotain sellaista, mitä tämän artikkelin avulla tunnustetaan ja tunnustetaan. Affektiivinen subjektivaatio on myös itsessään julkinen salaisuus, jotain sellaista, jonka olemassaolo jossain määrin tunnustetaan, mutta jonka läsnäoloa ja toimintaa ei kuitenkaan tutkija-opettajien kesken tai ylipäätään yliopiston organisoinnissa tunnusteta ja sanallisteta.

Affektiivista tulokulmaa hyödyntämällä artikkelissa tuodaan esille, että taloudellistumisella on myös osin tunnustamattomia ja tunnustamattomia seurauksia tutkija-opettajien toiminnan ja subjektiviteetin kannalta. Seuraukset voivat näyttäytyä jatkuvina ja samaan aikaan läsnä olevina affektiivisina ambivalensseina, kuten epävarmuutena, ahdistuksena, pelkona, syyllisyytenä ja huolena tai ilona, ylpeytenä, innostuksena ja tyydytyksenä hallinnan oikein taitamisesta. Kyseinen affektiivinen ambivalenssi voi tutkija-opettajien näkökulmasta tarkoittaa samanaikaisia paradoksaalisuuksia, joissa yhtäältä saatetaan kyseenalaistaa vallitsevia käytäntöjä ja toisaalta pyritään tuottamaan sitä, mitä kuuluukin tuottaa, ja mikä voi puolestaan näyttäytyä opportunismina, kuten toiminnan ajatteleminen pelinä ja pelin pelaamisena, laskelmoituina vuorovaikutussuh-

teina, kilpailijan, uhkan ja erilaisen pois kentältä pelaamisena tai muuna taktikoimisena ja laskelmointina.

Suurin ongelma julkisiin salaisuuksiin liittyen on, että sellaisina ne toimivat ohjaamalla kriittisen ja arvostelevan katseen tutkija-opettajiin itseensä, ja jotka käyvät näin helpommin itsensä kimppuun. Näin laajemmat ongelmat näyttäytyvät ominaisuuksina, kuten henkilökohtaisina puutteina ja vajavaisuuksina. Kyseistä yksilön vastuulle kasautuvaa painetta vahvistaa osaltaan uusliberalismin myötä psyko- ja terapiakulttuurin käytännöistä nousevien tietojärjestelmien ja ihmisenäkemyksen vahvistuminen (Brunila ym. 2019; Foster 2016; Isin 2004; Parker 2015; Wright 2011). Uusliberalismi yhdessä psyko- ja terapiakulttuurista kumpuavan tiedon kanssa muodostaa kehän, joka rakentaa haavoittuvaa ja omista vajavaisuuksistaan tietoista ja samalla kilpailevaa yksilöä, joka on samanaikaisesti tuottava ja kilpailukykyinen sekä taipuvainen kääntymään itseen ja löytämään itsestään niin uusliberalistisen hallinnan tuottamat ongelmat kuin niiden ratkaisutkin.

Kirjoittaja on tutkimusryhmänsä kanssa tarkastellut kyseistä psyko- ja terapiakulttuurin vauhdittamaa sisäänpäin kääntymistä koskevaa yhteiskunnallista tilannetta poikkisektoraalisen politiikan ja koulutusjärjestelmän toiminnan näkökulmista ja käyttämällä psyko- ja terapiakulttuuria ja uusliberalistista eetosta yhdistävää haavoittuvuuden eetoskäsitettä. Tutkimusryhmä on tuonut esille, että haavoittuvuuden eetos läpäisee myös koulutusjärjestelmää samalla kun haavoittuvuudesta on tullut hallinnan ja kontrolloinnin tapa (esim. Brunila ym. 2019; ks. myös Brown 2015; Brown, Ecclestone & Emmel 2017). Kyseisessä hallinnassa korostuu psyko- ja terapiakulttuurista nouseva tieto, jolla tarkoitetaan kasvatuksessa ja koulutuksessa vahvan aseman saanutta psykologiaa, psykiatriaa, psykoterapiaa ja erilaisia psyko- ja terapiakulttuurista nousevia teknologioita, kuten self-helpiä/itseapua, onnellisuusvalmennusta, positiivista psykologiaa ja pedagogiikkaa, mielenvalmennusta, tietoisuustaitoja, diagnostisia käytäntöjä, vahvuusperustaista kasvatusta, tunnetaitoja ja tunnepedagogiikkaa. Kyseisen tiedon avulla yhteiskunnalliset ja sosiaaliset ongelmat ovat alkaneet näyttäytyä yksilön henkilökohtaisina ominaisuuksina, mielentilaan liittyvinä ongelmina, vikoina, puutteina ja vajavaisuuksina.

Tutkimusryhmä on edellisen ohella osoittanut haavoittuvuuden eetoksen toimivan markkinakelpoisuutta ja kilpailukykyä korostavan uusliberalistisen hallinnan kanssa yhdessä, koska molemmat jakavat samantyyppisen ihmisyymän ideaalin autonomisena ja rationaalisenä toimijana.

Haavoittuvuudesta näyttää tulevan yhä useammalle tarjolla oleva subjektiiviteetti samalla kun valta on vakiintuneiden instituutioiden rapautumisen myötä muuttunut verkostomaiseksi, hajanaisemmaksi ja epämääräisemmäksi, ajasta ja paikasta irralliseksi kontrolliksi. Sinällään Foucault'n valta-analytiikassa ja valtiollisena kurivaltana nähty vallan strategia ei ole kadonnut, mutta se on levinnyt laajemmalle elämänpiiriin. Laajemmalle levinnyttä valtaa on puolestaan käsitteellistetty kontrollivaltana, joka kohdistuu yksilöihin ja ylipäättään elämän mahdollisuuksiin.

Kontrollivallan myötä yksilön oletettua persoonallisuutta rakennetaan etukäteen määritellystä lähtötilanteesta, jossa ongelma tunnistetaan ja tunnustetaan kiinnittämällä ongelma yksilöön. Edellistä voisi ajatella hallinnan koulukunnan teoreetikkoja Milleriä ja Rosea mukailien esimerkiksi epäsuorista mekanismeista, jotka linjaavat taloudellisen, yhteiskunnallisen ja henkilökohtaisen toiminnan yhdensuuntaiseksi poliittisten päämäärien kanssa (Miller & Rose 2010). Vajavaisuuksiin ja puutteisiin psyko- ja terapiakulttuurin tietojärjestelmän mukaisella tavalla vastaamisen jälkeen ongelmista ikään kuin irrottaudutaan kohti taloustalkoohenkisempää, rajatompaa ja tilattompaa olemista ja tekemistä. Kontrollivallan myötä koulutuksesta, opetuksesta ja tutkimuksesta tulee vähitellen teknisempää taloudesta kumpuavien ongelmien ratkaisemista. Kontrollivallan myötä ei enää tavoitella ymmärryksen syvenemistä tai laajempien yhteiskunnallisten, moraalisten ja eettisten lähtökohtien perään kysymistä. Näin voidaan ymmärtää myös se, että kasvatuksessa ja koulutuksessa on tullut suosituksi vahvistaa oikeanlaisia mielialoja, tunteita, odotuksia, olemista ja tekemistä, asennetta sekä kykyjen ja kompetenssien kokonaisuutta.

Tutkimusaineisto ja lähestymistapa

Artikkelin aineistona hyödynnetään vuosien 2016 ja 2017 välisenä aikana Brunilan ja Valeron yhdessä ja kirjoittajan itsenäisesti tuottamia ns. fiktiivisiä tarinoita yliopistossa toimivien tutkija-opettajien kokemuksista. Aineistosta on tätä ennen julkaistu kaksi tieteellistä artikkelia. Ajatus fiktiivisistä tarinoista lähti rakentumaan tilanteessa, jossa artikkelin kirjoittaja halusi kollegan kanssa sanallistaa sekä heidän itsensä että muiden yliopistossa toimivien kollegoiden kokemuksia ja useassa eri yhteyksissä esiin tuotuja tilanteita, joista saatettiin puhua lähinnä luottamuksellisesti ja epävirallisesti. Keskusteluissa kollegoiden kanssa omissa yliopistoissa samoin kuin eri puolilla maailmaa erilaisissa akateemisissa yhteyksissä tuli jatkuvasti esiin tarinoita, jotka kuulostivat joskus lähes epätodellisilta ja vaikeilta uskoa todeksi. Tarinat olivat kuitenkin samanaikaisesti tunnistettavia ja siinä mielessä todellisia.

Tutkijat päättivät lähteä keräämään kyseisiä tarinoita. He lähettivät 30 yliopistossa toimivalle tutkija-opettajalle viestin, jossa he kertoivat mistä olivat kiinnostuneita ja pyysivät samalla vastaanottajia lähettämään heille esimerkkejä tarinoiden muodossa siitä, millaista on työskennellä tutkija-opettajina yliopistossa. Viestissä myös kerrottiin, miten kokemuksia tullaan tarkastelemaan fiktiivisinä tarinoina. Kyseisen viestin saaneet kollegat olivat nais- ja miesoletettuja, akateemisen uran eri vaiheissa olevia, post doc -tutkijoita, lehtoreita ja professoreita. Tämän pohjalta tutkijat muokkasivat ja yhdistelivät saatuja tarinoita. Artikkelin kirjoittaja jatkoi tämän jälkeen itsenäisesti tiedusteluja vuoden 2017 aikana ja sai kaiken kaikkiaan 10 vastausta kollegoilta suomalaisista yliopistoista. Samalla hän kirjoitti ylös eri yhteyksissä kuulemiaan kokemuksia yliopistossa toimivilta tutkija-opettajilta.

Tässä artikkelissa on hyödynnetty kyseistä aineistoa samoin kuin fiktiivistä narratiivista lähestymistapaa. Lähestymistapa auttaa avaamaan uusliberalistisen hallinnan tuottamaan affektiiviseen subjektivaatioon liittyviä julkisia salaisuuksia yliopistossa ja erityisesti tutkija-opettajien subjektiviteetin muokkaajana. Fiktiivistä narratiivista lähestymistapaa kehittäneen Peter Cloughin (2002) mukaan fiktionaalisen tarinan legitimi-teetti tulee siitä, että tarinoissa kuvatut tapahtumat ovat tunnistettavissa

niiden kesken, jotka ovat niissä jollain tavalla osallisia. Fiktiivisen tarinan hyödyntäminen mahdollistaa tuoda tarkasteluun tapahtumia, jotka ovat tuttuja ja todennäköisiä, mutta eivät aina aiemmin sanallistettuja.

Toisin sanoen samalla kun tutkija pitää kiinni todellisuudesta, fiktiivinen lähestymistapa tarjoaa mahdollisuuden päästä syvemmälle affektiivisen subjektivaation intensiteetteihin samoin kuin niihin liittyviin erilaisiin tulkintoihin ja todellisuuksiin. Fiktionaaliset tarinat tutkimusaineistona voidaankin ymmärtää osittaisina, keskeneräisinä ja uudelleen kertomisen ja muistelun mahdollistajina (Jackson & Mazzei 2009). Lähestymistapa myös haastaa positivistisen tiedon ja pyrkimyksen lopulliseen selvyyteen absoluuttisesta ja objektiivisesta todellisuudesta samoin kuin tutkijan mahdollisuudesta päästä problematisoimatta osaksi kyseistä todellisuutta.

NUMEROVALTA

Numerot puhuvat

Se kaikki on pystyttävä näyttämään numeroina. Ei sillä ole väliä, mitä minä kirjoitan julkaisuihin tai mihin saan rahoituksen tai mitä opetan. Ei sitä kukaan kysy. Numerot puhuvat.

Tiedän kyllä, mitä meiltä väitöskirjan tekijöiltä odotetaan. Artikkeleita nopeaan tahtiin. Ei meillä ole täällä muuta merkitystä. Tulos tai ulos.

Vähän vielä lisää

Kehityskeskustelu

Siiis ihan hyvään suuntaan tässä mennään koko ajan. Lisää voisi kuitenkin vielä vähän tuottaa. Vähän lisää rahoitusta, ehkä vielä muutama ohjattu väitöskirja. Kuinka korkea se viittausindeksi olikaan? Voisimme luoda sinulle kaavan, jonka mukaan viittausindeksiäsi vuosittain seurataan.

Näppärä taulukko ja nouseva käyrä

Kehityskeskustelu

Listaisitko tähän vielä kuinka monta artikkelia sinulla on ja kuinka monta niistä on jufo-luokiteltua. Tee vaikka sellainen näppärä taulukko, josta näkyy kaikki helposti yhdellä vilkaisulla. Sitten näyttää hyvältä kun on jyrkästi nouseva käyrä.

Päisitkö listalle?

Lähettäjä: Hallinto <hallinto@yliopisto.fi>

Päivämäärä: Torstai 22.6 klo 09:04

Vastaanottaja: tutkija <tutkija@yliopisto.fi>

Aihe: Tiedekunnan tulos ja julkaisut

Hei

Tässä on nyt vain tälle kokoonpanolle tiedoksi listattuna tiedekunnan eniten julkaisevat tutkijat ja julkaisujen määrä. Lista on tarkoitettu seuraavaan johtoryhmän kokoukseen keskusteluun ja johdon tueksi.

[Mitä ihmettä, tällaisia listoja. Keitä siellä on? Ei voi olla totta, miten tuokin voi olla, sehän pistää nimensä muiden kirjoittamiin juttuihin. Ja tuo, josta puhutaan, että se suuretelee aineiston määriä ja tuo, eikä ne edes ole jufo-luokiteltuja. Eli kunhan on nimi mahdollisimman monessa paperissa. En ole koko listalla, mitähän siitä seuraa kun on tämä määräaikauskin. No ehkä voisin koettaa käyträä muutaman lomapäiväni siihen, että kirjoitan sen yhden keskeneräisen valmiiksi ja laitan lehteen. Ei se kyllä vielä ole ihan niin hyvä, mutta on ainakin ehkä sitten arvioitavana.]

Se kasvattaa indeksiä

Hyvä, että olet alkanut kirjoittaa yhdessä muiden tutkijoiden kanssa. Kyllä se on huomattu ja se on hieno asia. Se kasvattaa indeksiä.

En ole numerosarja

Pysyttelen sivussa ja seuraan tilannetta. En suostu olemaan numerosarja. Se tarkoittaa tietysti sitä, että jään ulkopuolelle. Mutta ei se haittaa. Otan vastaan seuraukset. Keskityn sitten muihin asioihin elämässä.

ALISTUMINEN JA HALLINTA

Liian teoreettinen

Olet ehkä vähän liian teoreettinen, voisit miettiä, miten tekisit jotain sellaista, mistä olisi hyötyä ja minkä ihmiset ymmärtävät. Katso kollegoitasi, jotka osaavat myydä tekemisiään.

Liian monista asioista kiinnostunut

Sinun ongelma on, että olet kiinnostunut liian monista asioista yhtä aikaa. Sinun pitäisi keskittyä johonkin.

Seuraavaa hakemaan!

*Yhteisössä juhlittiin tutkijan saamaa hankerahoitusta. ”Onnea hanke-
rahoituksesta, onnea! Sitten vain seuraavaa hakemaan. Raha tulee rahan luo”.*

Vältä tunteita

Jos olet epävarma, sitä ei kannata näyttää. Eikä muutenkaan tunteita kannata liikaa näyttää. Kannattaa aina koettaa pitää naama perusluokemilla. Pokka on pidettävä. Johtotehtävissä se on tärkeää.

Esitä itseäsi oikein

Johdolle pitää puhua omanlaistaan kieltä ja kollegoille vähän kriittisempää. Kun heittää johdolle strategiapuhetta, visiota, taulukkoa ja käppyrää niin sitten kuullaan ja saa olla hetken rauhassa. Joskus nolottaa jälkeenpäin.

Ei heikkouksia paljasteta, ei koskaan. Jos sinusta näkee, että olet haavoittuvainen, se haistetaan ja kimppuusi hyökätään heti.

Näissä johtotehtävissä ei oikein ole muuta vaihtoehtoa varsinkin kun pitää saada tulosta aikaan. Jos oikein ottaa päähän, lähdän kävelyille talon ympäri tai menen vessaan puristamaan lavuaarin reunaa. Sitten kohta helpottaa ja voin taas kohdata hankalimmat kollegat levollisin mielin.

Selviydy tai poistu näyttämöltä

Selviytymistähän tämä on. Joka päivä. No, teen niin paljon kun jaksan ja jään sitten sairauslomalle kun en enää jaksa. Tehkööt muut sitten sen jälkeen. En ihan oikeasti välitä enää.

Olen ihan valmis eläkkeelle. Ehkä surullisinta on, että huomaan kuinka nuoret tutkijat oppivat laskelmoiviksi. Yhtäältä esitetään kriittistä, ja toisaalta opitaan opportunistisiksi. Väitöskirjan tekijätkin. Kaksinaamaista touhua. Minun on aika poistua näyttämöltä.

KESKENERÄINEN JA KORVATTAVISSA OLEVA

Kuin ilmaa

Juuri tässä mietin kun kävelin käytävällä, että mitenhän kollegat ajattelevat, puhuvatko minulle myötätunnosta vai pakosta. Muistan vielä kun aloitin täällä, se oli melkein taianomaista, kiehtovaa, täynnä mahdollisuuksia. Olin niin innoissani. Nyt olen jo vanha. Mietin mielessäni kaikkia aikaansaannoksiani ja tiedän, etteivät ne ole tarpeeksi. Viime vuonna kun sain kai kaikkien yllätykseksi rahoituksen projektille tuli runsaasti kiitosta. Nyt olen taas kuin ilmaa. Olen siitä kai vähän vihainenkin. Mutta sitten kokoan itseni taas.

Otako riskin?

Lähettäjä: esimies <pomo@yliopisto.fi>

Päivämäärä: Keskiviikko 22.9 klo 09:04

Vastaanottaja: tutkija-opettaja <prekaari@helsinki.fi>

Aihe: Tenure

Voimme koettaa vauhdittaa tenureasi, kuten olet toivonut, mutta haluan sinun ymmärtävän, että jos arviointi osoittaa, että tuloksesi ei ole riittävän kovatasoinen jatkoon pääsyyn, yliopisto irtisanoo sinut. Vastaa tähän viestiin vahvistamalla, että ymmärrät tämän ja että olet tästä huolimatta valmis ottamaan riskin?

Etkö ole kiitollinen?

Koetin tästä työmäärästä ja opetustaakasta yhdessä tapaamisessa valittaa johtajalle, joka kohautti olkapäitään ja sanoi, että ainahan sitä voi

hakea muita tehtäviä jos tämä työ ei enää miellytä. Ja muistutti vielä, että aika moni kyllä olisi myös valmis ottamaan tämän tehtävän.

Vasemmalla kädellä

Älä ymmärrä minua väärin. Olen tietysti iloinen tästä määräämiskäisestä tehtävästä. Mutta kun sopimus on lyhyt, etsin koko ajan jotain muuta. Teen työt niin, ettei kukaan pääse niistä huomauttamaan mutta kuitenkin ns. vasemmalla kädellä, koska sieluani en tähän työhön laita.

Hymy huulille

Talo viestittää koko ajan siitä, että ei olla tarpeeksi ja riittäviä. Ihan ahdistaa avata aamulla sähköpostit ja katsoa, että mitä taas on keksitty. Mutta sitten vain ajattelen, että hymy huulille ja töihin.

Lasken päiviä eläkkeeseen. Ei siihen ole enää kauan. Säälin nuorempia. Joutuvat jatkamaan vielä pitkään. Minun ei kohta enää tarvitse. Hyvillä mielin.

Meille tuli joku konsultti viemään tätä muutosta eteenpäin. Se toisti sanaa positiivisuus, positiivisuus. Vitsailtiin siinä sitten, että ollaan nyt sitten positiivisia vaikka hampaat irvessä.

Viimeinen ratkaisu

Öisin kun en saa unta herkuttelen sängyssä maatessani ajatuksella siitä, että irtisanoudun. Mietin pimeässä tarkkaan, miten ja millä sanavaihtelulla irtisanoutumisesta ilmoittaisin ja miten siihen mahdettaisiin reagoida. Näin saan vähän levollisemmän olon ja saatan jopa nukahtaa.

Miten rikkoa julkiset salaisuudet

Edellä esitetyt fiktiiviset tarinat ovat luultavasti kaikille yliopistossa vähän pidempään toimiville tutkija-opettajille jossain mielessä tuttuja ja tunnistettavia. Tarinat kertovat, että tutkija-opettajat ovat omien yhteisöjensä jäseniä ja tulevat olemassa oleviksi ja kuulluiksi puhuessaan yhteisöjensä kieltä. Ne muistuttavat akateemisesta elämästä, josta on tullut akateemi-

sen elämän strategia ennemmin kuin akateemisen elämän elämistä, strategia, jota hallitaan ja luokitellaan ja jonka kanssa käydään välillä hankalakin neuvottelua.

Tarinat demonstroivat hieman eri tulokulmista yliopistoa, jota voisi kuvata kiihdyttävänä. Kiihdyttävyyden voi uusliberalistisen hallinnan avulla ymmärtää ainakin kahdesta eri tulokulmasta. Yhtäältä kiihdyttävä merkitsee hallintaa, joka on yhtä kuin enemmän, nopeammin ja tehokkaammin. Toisaalta kiihdyttävyyden merkitsee hallinnan tuottamaa affektiivisuutta, eri tavoin kiihdyttävää tunnetilaa. Kiihdyttävyyttä voisi ajatella kontrollivaltana, joka pitää liikkeellä tai ainakin tarjoaa vaikutelman siitä. Jatkuva liike tai liikkeen vaikutelma katkaisee historiallisuuden, jolloin ei enää kysellä sen perään, mitä on jo tehty tai mitä siitä olisi mahdollisesti ymmärretty. Kiihdyttävyyden katkaisee sitoumukset, siteet ja samalla kollektiivisuuden ja yhteyden toisiin. Tilalle astuu levottomuus, valppaus, laskelmointi, päämäärättömyys, sisällöttömyys ja jatkuva epävarmuuden ja keskeneräisyyden tila. Kiihdyttävyyttä toteutetaan vapauden hengessä tavalla, jossa opitaan haluamaan sitä, mitä kulloinkin kuuluu haluta. Tämä tapahtuu affektiivisesti esimerkiksi positiivisuuden ja innostumisen hengessä. Se saatetaan ajatella päälle liimattuna, mutta siitä ei välttämättä välitetä.

Tarinat tuovat esille yliopistoon ja siinä toimiviin kohdistuvaa hallintaa, joka tuottaa tutkija-opettajien osalta affektiivista subjektiviteettia helposti korvattavissa olevaksi, sopivaksi ja numeraalisessa muodossa. Tarinat ovat luultavasti tutkija-opettajille tuttuja, mutta tuttuutta ei välttämättä tunnusteta edes itselle saatikka julkisesti. Tarinoihin kietoutuu häpeää, salaisuuksia, syyllisyyttä, huolta, pettymyksiä, pelkoa, ahdistusta ja kynnisyttä eli ne kertovat hankaliksi ja kipeiksi koetuista tilanteista, jotka tarinoissa liittyvät akateemisen toiminnan individualisoitumiseen, itsevastuullisuuden, pärjäämisen ja paineiden voimistumiseen samoin kuin kokemukseen ja muistutteluun eri tavoin siitä, että tutkija-opettaja voidaan milloin tahansa ja millä hetkellä hyvänsä korvata toisella.

Tarinat tuovat osaltaan esille hierarkkisia ja hiljaisuuksista koostuvia tilanteita, joissa kohtaavat managerialistiset opit ja niiden välineiksi puhutellut. Tarinat ovat samalla tulkittavissa tutkija-opettajien prekarisoitu-

misena, jossa johdon ja tutkija-opettajien välinen hierarkia voi entisestään korostua. Jatkuvat ja toistuvat affektiiviset ambivalenssit tuottavat haluttunlaista uusliberalistista subjektiviteettia. Tarinat muistuttavat hallinnan tuottavuudesta ja siitä, että hallinnan kohteet eivät ole passiivisia kohteita tai uhreja. Kommentit, jotka viittaavat erityyppiseen laskelmointiin, itsen esittämiseen eri tavoin eri tilanteissa, omien resurssien kohdistamisen huolelliseen punnintaan, päälle puettuun hymyyn, sivuun vetäytymiseen ja irtisanoutumisen salaa suunnitteluun voi nähdä seurauksena hallinnan kohteena toimimisesta. Yliopistojenkin yhteydessä voidaan puhua uudennlaisesta työn eetoksesta, jossa yhteinen asia kääntyy laskelmoinnin ja näyttelemisen väliaikaiseksi tulokseksi (Vähämäki 2004).

Monet tarinat aineistossa tuovatkin esille, että yliopistojen omat niiden johtamista ja henkilöstöä koskevat käytännöt ovat mahdollisia ilman, että niitä tarvitsee selitellä tai oikeuttaa. Tämäkin on osa uusliberalismin markkinoita suosivaa ihannetilaa, jossa toimintaa eivät kahlitse historia, traditiot, arvot, instituutiot tai velvoitteet. Uusliberalismi tuottaa poliittista järjestelmää, hallintoa ja näkemystä vallasta, jossa toimintatavat lähentyvät toisiaan, kaikenlaiset rajat hämärtyvät ja jolloin toimintatavan ja marssijärjestyksen määrittää taloudellisiin intresseihin kiinnittyvä ongelma.

Yliopistossa ihmisiä, oppituojeja, tutkimusryhmiä ja jopa kokonaisia tieteenaloja voidaan siirtää sivuun tai uudelleen organisoida lähes millä tahansa perusteella tai jopa perustelematta niin kauan kuin toimitaan salassa^{1, 2}. Salaisuus ja salassa pitäminen ovat vallan keskittymisen keskeinen

¹ Artikkelin valmistui tilanteessa, jossa kirjoittaja toimi pitkän historian omaavalla tieteenalalla, jota oli vähitellen ajettu tiedekunnassa alas viimeisten vuosien aikana yliopistoa koskevien isompien reformien myötä. Hän oli joutunut hyvästelemaan usean läheisen kollegan, tutkija-opettajan, jotka oli joko irtisanottu, joiden työsuhdetta ei jatkettu tai jotka olivat itse ymmärtäneet irtisanoutua samalla kun resurssit ohjattiin muualle ilman minkäänlaisia perusteluja.

² Professori Anu Koivunen kirjoitti oppialojen kuolemasta kysymällä, miten muutokset tapahtuvat ja kuka saa ne tapahtumaan. Suomalaisissa yliopistoissa on Koivusen mukaan ollut käynnissä vallankumous, jonka nimi on *rakenteellinen kehittäminen*. Se on prosessi, jota OKM kannustaa ja rahoittaa ja jonka linjauksia tehdään Suomen yliopistot UNIFI ry:n eli aiemman yliopistojen rehtorien neuvoston raporteissa, ja sitä toimeenpannaan yliopistojen omissa strategioissa. Jalkatyön tekevät yliopistojen opettajat, professorit ja lehtorit, jotka lakkauttavat oppialoja, joihin he itse ovat kouluttautuneet ja erikoistuneet. Tilalle tulee laaja-alaisia kandidaatti- ja maiste-

keino. Samoin prekaarisuus toimii tehokkaimmin silloin, kun ihmiset huolimatta meriiteistään, osaamisestaan ja ponnisteluistaan ovat tietoisia joka hetki siitä, että ovat milloin tahansa korvattavissa. Prekaarisuus pitää tutkija-opettajat levottomina, valppaina ja varpaillaan, kuten tarinoissa tuotiin esille.

Tarinat edellä alkoivat numerovallalla, koska sillä on uusliberalistisessa hallinnassa ja julkisen salaisuuden säilyttämisessä erityinen merkitys. Numeroiden avulla asetetaan järjestykseen, standardisoidaan, harmonisoidaan, mitataan, arvioidaan ja verrataan. Numerot mahdollistavat hierarkkisen kategorisoinnin ja yksilöinnin samoin kuin akateemisen yksilön tulosityksiköinnin. Numerot ovat uusliberalistisessa hallinnassa ja managerialistisessa johtamisessa perusteena ihmisten elämää ja heidän koko tulevaisuutta koskeville päätöksille. Numerot ovat vaikutusvaltaisia ja poliittisia. Ne saavat asiat näyttämään läpinäkyviltä, kiistattomilta ja objektiivisilta faktoilta. Jos yksittäisellä henkilöllä on tieteellisiä julkaisuja 40, mutta jollakin toisella on niitä 50, edellinen näyttäytyy lähtökohtaisesti vähemmän tuottavalta huolimatta siitä, missä olosuhteissa kyseiset julkaisut on tuotettu, mitä julkaisuissa ylipäätään sanotaan ja mikä arvioinnin kohteena olevan henkilön oma kontribuutio on ollut. Kun esihenkilö sanoo vetoavasti silmiin katsoen, että vielä vähän enemmän, vähän vielä enemmän, kysymättä, mitä on tehty, miten ja millä tuloksilla, ja minkä seurauksena arvioinnin kohteena oleva ahdistuneena ja epätietoisena tuot-

riohjelmia, joihin he yrittävät luoda sijaa omalle oppialalleen, itselleen, kollegoilleen ja opiskelijoilleen. Yhteistä on kaunis ajatus laaja-alaisuudesta ja yhteistyöstä, mutta kääntöpuolena on valtataistelu siitä, mitä koulutusohjelmissa opetetaan, millaiselle tiedolle ja osaamiselle niissä on kysyntää ja mille aloille ja millaisille tutkijaopettajille ne tarjoavat elintilaa. Reformia ohjaa pyrkimys selkeään, tasakokoisista osioista muodostuvaan rakenteeseen ja sen ytimessä on standardisointi ja leikkaaminen: enemmän vähemmällä. Kun oppialat katoavat, yliopistojen professorit ja dosentit proletarisoituvat. He edustavat vain itseään, jolloin olet vain oma, henkilökohtainen tuloksesi. Näin Koivusen mukaan täydellistyy yliopistolain käynnistämä muutos, jossa yliopisto-opettajilta ja -tutkijoilta viedään viran tuoma valta ja vastuu. Rakenteellisen kehittämisen tuloksena professorit ja muut yliopisto-opettajat tuottavat moduuleja, joita hallinto tilaa. Ja jos jollekin moduulille ei ole kysyntää, se lakkautetaan tuotannollis-taloudellisista syistä. Professoreista ja dosenteista tulee keskenään vaihdettavia osasia eikä koulutukseen ja tieteenaloihin sosiaaliturmukseen perustuvaa pohjaa enää ole. <http://www.tiedetoimittajat.fi/oppialojen-kuolema/>.

taa kiivaammin vähän kaikkea, kertoo siitä, että uusliberalistinen hallinta toimii.

Kun yksittäisen tutkija-opettajan suoritusta arvioidaan numeroilla, se mahdollistaa sulkea pois sisällöllisen kontribuution lisäksi kysymykset, jotka koskevat laajempaa kontekstia, historiaa, kokemusta, materiaalisia resursseja, opetusmääriä tai erilaista usein sukupuolitunutta ja käytännössä naisten tekemää näkymättömäksi jäävää työtä samoin kuin pääsyä erilaisiin resursseihin, joilla haluttuja suorituksia on ylipäättään mahdollista halutunlaisina tuottaa. Numerot unohtavat, että niiden kohteina olevilla on yhteiskunnallisia ja kulttuurisia kiinnikkeitä, jotka järjestävät tilanteista paikantumista, kuulluksi tulemistä ja mahdollisuuksia toimia. Numerot mahdollistavat sen, että sisällöstä keskustelusta tulee toissijaista samoin kuin siitä, mitä arvioinnin kohteena oleva on tehnyt, miten ja miksi ja minkälainen merkitys kontribuutiolla on esim. tieteen ja edustetun tutkimusalan kannalta. Numeroimalla unohtuvat myös niiden tuottamiseen perustuvien tietojärjestelmien kriittinen ja laajempi tarkastelu. Numeroista tulee vietteleviä ja suvereneja modernin vallan tekniikoita, järjestyksen ja käyttäytymisen ohjaamista, jolla päästään syvemmälle ruumiiseen ja mieleen konkretisoimaan, kategorisoimaan ja pysäyttämään sen kohteen ominaisuudet ja mahdollisuudet. Tällöin ehkä ulkopuolisin silmin triviaalilta vaikuttava huoli siitä, että tutkija-opettaja ei ole tiedekunnan top 10 julkaisijan listalla, koska julkaisi tietynä aikana vähemmän artikkeleita kuin listalle nostetut, tulee ymmärrettävämmäksi. Aina jostain löytyy joku, joka tuottaa enemmän ja johon voidaan verrata ja mikä on uusliberalistisen hallinnan tehostamisen ydin. Ja näin luultavasti lyhyellä aikavälillä onkin, numeroihin keskittymällä saadaan ylöspäin nousevaa käyrää, mutta lopulta tehostaminen voi kääntyä itseään vastaan.

Numeroiden kanssa kanssakäyminen tuottaa affektiivisia ambivalensseja, kuten samanaikaista pelkoa ja tyydytystä. Numeroilla hallinta saa tutkija-opettajat suuntaamaan kriittisen katseen itsen lisäksi toisiin ja keskinäiseen vertailuun, jolloin itsen ohella toinen saa merkityksen numeraalisesti, siitä kuinka monta julkaisua, kuinka monta taloon tuotua projektia ja miljoonaa, kuinka monta valmista väitöskirjaa ja gradua, kuinka monta opetustuntia, kuinka monta luottamustehtävää, kuinka monta esiintymis-

tä mediassa, kuinka montaa seuraajaa sosiaalisessa mediassa. Uusliberalistisessa hallinnassa numero ohjaa käyttäytymistä, jolloin tutkija-opettajien on pidettävä mielessä, että heidän tulisi tehdä enemmän, nopeammin ja tehokkaammin. Managerialistisessa johtamisessa keskeistä on numeroiden avulla esiin nostettu ja alati uudelleen tuotettu epäsuhta, jota tarvitaan organisaation tavoitteiden ja odotusten sekä työntekijöiden todellisen suoriutumisen välille. Jos arviointiin tarvitaan lisää ulottuvuuksia tutkimusjulkaisujen, opetuksesta saadun arvioinnin ja hankitun rahoituksen ohella, muuttujia voidaan lisätä kiinnittämällä niitä arvioinnin kohteena olevaan subjektiin esimerkiksi henkilökohtaisen tyylin, innokkuuden ja potentiaalın, yhteistyökykyjen tai tulevaisuuden odotusten muodossa. Se selittää myös yliopistoissa kasvavan opportunistin, joka voi näkyä yksittäisten tutkija-opettajien jatkuvana itsen ja omien saavutusten korostamisena ja edellistä uhkaavan tukahduttamisena.

Hallinta toimii vaatimalla itsevastuullisuutta ja yliopisto on siinä mielessä otollista maaperää, että tutkija-opettajat ovat olleet tunnettuja sitoutumisestaan tutkimukseen ja opettamiseen. Hallinnan haaste onkin lähinnä ohjata sitoutuminen hieman toisin. Professori Bronwyn Davies (2015; ks. myös McLeod 2012) on väittänyt, että yksilön ja yhteiskunnan suhdetta tarkasteltaessa yksi isoimmista muutoksista on nimenomaan uusliberalismin seurausta. Se on muuttanut selviytymisen yksilön, eikä niinkään sosiaalisen tai yhteiskunnan vastuuksi. Kun selviytyminen nähdään yksilölähtöisesti, se fokusoituu uusliberalismin myötä spesifejä kykyjä ja kompetensseja sisältävään taloudelliseen selviytymiseen. Tämän(kään) takia ei ole yllätys, että koulutus on valjastettu opettamaan oppilaille ja opiskelijoille spesifejä kykyjä, itsesäätelyä ja sitkeyttä (resilienssi). Tunnistamatta ja tunnustamatta jää se, minkä seurausta ihmiskuvaa ja ymmärrystä laajemmasta ympäristöstä kaventava toimintatapa on.

Kyseiset spesifit kyvyt pitävät sisällään ajatuksen joustavuudesta ja yksilön kautta toteutuvasta vastuuntunnosta jopa toisia vastaan nousten sen sijaan, että tuettaisiin esimerkiksi kollektiivisuutta ja solidaarisuutta, eettistä ja vastuullista suhdetta toisiin ja ympäristöön tai kriittistä yhteiskuntalukutaitoa. Daviesia mukaillen taloudellisesta itsevastuullisuudesta ja selviytymisestä tulee henkilökohtainen velvollisuus. Haavoittuvuus liittyy

tiivisti itsevastuullisuuteen, koska molemmat ovat keskeisiä uusliberalistisen hallinnan vaalimalle subjektiviteetille. Työntekijät ovat korvattavissa, eikä millään tai kenelläkään ole tästä viimekätistä vastuuta. Uusliberalistisesta subjektiviteetista tulee samanaikaisesti sekä haavoittuva että kilpailullinen. Selviytyminen merkitsee taloudellisessa hengessä moraalisisessa ympäristössä selviytymistä, mikä sitoo yhteen henkilökohtaisen kamppailun ja kilpailun. Tämä sama asetelma näkyy tutkija-opettajien tarinoissa, joissa ovat samanaikaisesti läsnä haavoittuvuus ja kilpailullisuus.

Koska yhä pienemmälle ryhmälle keskittyvä valta pystyy toimimaan julkisena salaisuutena, hiljaisuuksina, joita ei julkisesti tunnusteta, se monopolisoi oikeuden kertoa tarinoita, joiden halutaan kussakin tilanteessa tulevan kuulluksi ja jolloin mitään tarvetta kuulla muuta tai toisin ei välttämättä ole. Kuulluksi tuleminen voidaan hoitaa myös yliopistojen reformien yhteydessä tyypillisesti toteutettuina 'kaikille avoimina keskustelutilaisuuksina', joiden jälkeen julkisen piiriin tuotuun muistioon voidaan kirjata, että henkilöstöä on kuultu – mitä voidaan käyttää oikeuttamaan johdon managerialistisia linjauksia. Tätä ei näytä hidastavan vaan edesauttavan se, että yhteisiin tilaisuuksiin tulee tyypillisesti vain pieni osa henkilöstöstä.

Samalla johto saa eksklusiivisen oikeuden kuulluksi tuleviin tarinoihin. Se jättää tutkija-opettajat alttiiksi kritiikille ja henkilökohtaisille ja yhä laajemmalle elämänpiirin ulottuville hyökkäyksille altistaen tutkija-opettajat tarkkailun kohteiksi, johdettaviksi ja muokattaviksi. Uusliberalistinen hallinta toisin sanoen mahdollistaa tutkija-opettajien luovuttamisen managerialistiselle johtamiselle. ilman sitä edellisen kaltainen ihmisten kohtelu ei olisi mahdollista.

Affektiivinen subjektivaatio ja julkiset salaisuudet voi tulkita myös julmana optimismina (ks. julmasta optimismista Berlant 2011). Julmaa optimismia edustaa se, että tutkija-opettajat koettavat tarrautua heille aiemmin tarjottuihin vapaan tieteen, kriittisen, intellektuaalisen ja sivistyksellisen ajattelun ja toiminnan ideaaleihin, jotka eivät kuitenkaan ole vähäisissäkään määrin mahdollisia tai realistisia. Berlantin hengessä voi ihmetellä, miksi tutkija-opettajat säilyttävät edelleen kiintymyksen yliopistoihin, niiden palkkatyösuhteisiin tai vapaaseen ja kriittiseen tieteelli-

seen ajatteluun, vaikka todisteita edellisten epävakaudesta, heikkenemisestä ja kalliista hinnasta on runsaasti. Julma optimismi auttaa affektiivisen subjektivaation ja julkisten salaisuuksien ohella ymmärtämään tilannetta, jossa akateemiset työntekijät kestävät paikoitellen lähes epäinhimillistä ja nöyryyttävää kohtelua sekä eri puolilta tulevia voimistuvia paineita. He eivät välttämättä puutu erilaisiin hyväksikäytön muotoihin. He pysyttelevät kiinni systeemissä, johon ovat uskoneet ja tottuneet, toimivat sen mukaisesti ja yrittävät sovittautua tai alistua siihen, vaikka samanaikaisesti epäilisivätkin sen toimivuutta.

Yksi mahdollinen lopputulema kiihdyttävyydestä on ns. suljettu subjekti. Suljettu subjekti ei kysele eikä myöskään kykene luomaan uutta. Hän keskittyy lähinnä itseensä, omaan selviytymiseensä ja omien rajojensa varjeluun. Subjekti saattaa toistaa, tuotteistaa ja tehostaa läpi elämän, minkä voi ymmärtää myös tapana pysyä hengissä. Samalla toistaja, tuotteistaja ja tehostaja oppii, että mihinkään ei kannata sitoutua, koska mikään ei myöskään sitoudu häneen. Samaa saatetaan oppia vaatimaan muilta.

Koko länsimaista koulutusjärjestelmää valjastetaan uusliberalistisen hallinnan mukaisesti etukäteen määriteltujen spesifien kykyjen ja kompetenssien samoin kuin resilienssin, positiivisen ajattelun ja vahvuusperustaisen subjektin kasvattamiseen. Täsmäkoulutuksen (*precision education*) käsitteellä tarkoitetaan yksilöllisesti räätälöityä täsmäoppimista, jota ovat tulevaisuudessa tuottamassa kasvatustieteen sijaan esim. neurobiologia, evoluutiobiologia, käyttäytymisgenetiikka, tietojenkäsittelytiede sekä erilaiset psykologian ja lääketieteen muodot yksityisten yritysten ja yksityistymisen ohella. Joissakin visioissa opettajista on nähty tulevan oppimisen suunnittelijoita (*learning designers*). Jotkut tutkijat ovat tuoneet esille, että käsitteet koulutus ja opetus olisivat jo häviämässä yksilöllisesti räätälöidyn oppimisen tieltä (esim. Biesta 2014).

Kyseinen läpi koulutusjärjestelmän toteutettava täsmäoppiminen kytkeytyy kiinnostavasti Berlantin julman optimismin käsitteeseen: resilienssi ja etukäteen määritellyt kyvyt ja kompetenssit sekä halutunlainen affektiivisuus ovat nimenomaan sitä, mitä julma optimismi toteutuakseen edellyttää. Tilannetta voi ymmärtää myös hiljattaisena koulutuksen kuolemana, johon oppimisen nimissä tarjotaan yksilöille räätälöidyksi

ratkaisuksi päälle liimattua positiivisuutta ja myönteisyyttä, innostusta ja kaikenlaista reipasta puuhastelua samalla kun neurotieteet valjastuvat oppilaiden aivotoiminnan monitorointiin ja kontrollointiin. Koulutusta ei välttämättä enää tarvita, koska tarkoituksena ei ole tavoitella syvempää ymmärrystä tai kysellä moraalisten ja eettisten periaatteiden perään, saattikka ymmärtää, mitä yhteiskunnassa on kulloinkin tekeillä. Oppijoista ja opiskelijoista tulee abstrakteja psyko-, terapia- ja neurotiedon kautta kultivoituja entiteettejä ja oppimisesta jotain, jolla luodaan mielialoja ja tunteiloja, odotuksia ja oikeanlaista orientaatiota, jotta sen tuottama työvoimareservi pysyisi hallittuna ja immanenttina suorituskyvyssään. Vielä kymmenen vuotta sitten edellinen olisi kuulostanut tieteiskirjallisuudelta, mutta kaikki edellä kuvattu tapahtuu jossain jo. Täsmäoppimisen ideaali subjekti on vapaa, mutta maksaa siitä kovan hinnan, kärsii itsestään ja omasta keskeneräisyydestään, kääntyy itseensä ja käy itsensä kimppuun.

Uusliberalistinen hallinta toimii, koska se pysyy julkisena salaisuutena. Tällöin ketään tai mitään ei voida asettaa vastuuseen ja periaatteessa mikä tahansa toiminta voidaan oikeuttaa tavalla, jota ei tarvitse sen kummemmin perustella. Kyse on samalla laajemmasta hyvinvointivaltiota koskevasta muutoksesta, jossa uusliberalismin myötä valtion ja kansalaisuuden suhdetta on neuvoteltu uusiksi. Kansalaisia puhutellaan taloustalkoisiin, ja Julkusen sanoin kilpailukyvyyn, suorituskyvyyn ja innovaatiokapasiteetin ylläpitoon (Julkunen 2006, 276). Ideaali kansalaisuus on oikeanlaisella asenteella varustettua ja helposti hallittavaa ja liikuteltavaa itsevastuullista työvoimareserviä, joka ei enää välttämättä kiinnity mihinkään instituutioon tai kysy hyvinvointivaltion tuen ja turvan perään.

Affektiivinen subjektivaatio ja vastarinta

Affektiivinen subjektivaatio on vakiintuneen vallan toiminnan seuraus. Sen kohteena olevaa subjektia hallitaan uusliberalistisessa yliopistossa affektiivisesti. Hallinta ilmenee samanaikaisina ambivalensseina, jotka tekevät sen kohteesta helpommin hallittavan ja ongelmista ennen kaikkea itseään syyttävän, lähes neuroottisen. Neuroottisuus kulminoituu tietoon

itsen helposta korvattavuudesta, jatkuvasta epävarmuudesta, tilivelvollisuudesta ja velkaisuudesta, jolloin kaikki on ansaittava, mihinkään ei voi luottaa eikä mitään voi pitää itsestään selvänä. Tutkija-opettajien näkökulmasta se voi tarkoittaa jatkuvan epävarmuuden ja ahdistuksen lisäksi pelisilmää, taktikointia, laskelmointia ja vuorovaikutussuhteita investointeina oman hyödyn maksimoinnissa.

Brown (2015, 134) on analysoinut kyseisen uusliberalistisen hallinnan siirtymistä hierarkioista verkostoihin ja instituutioista prosesseihin ja itsen organisointiin. Uusliberalistinen hallinta kääntää yhdessä psyko- ja terapiakulttuurin avulla katseen sisäänpäin mutta onnistuu samalla ylläpitämään ajatusta akateemisesta subjektista autonomisena ja itsesäätelävänä, mikä tarkoittaa etukäteen määrittyvää kurinalaista olemista ja tekemistä. Suoritusarvioinnit, taulukot, loputtomilta tuntuvat itsereflektiot, henkilökohtainen valmennus ja alkavat, meneillään olevat ja päättyvät kehittämisprojektit ovat kaikki kyseisen kurinalaisuuden paimenia. Uusliberalistinen hallinta tuleekin tässä yhteydessä ymmärtää sofistikoituneena ja jossain määrin viettelevänä puhutteluna. Hallinta saatetaan psyko- ja terapiakulttuurin hengessä sanallistaa unelmiksi, onnellisuudeksi, positiivisuudeksi, päämäärätietoisuudeksi ja menestymiseksi, jota erilainen hyvinvointi- ja muu mielentilan valmennus, tietoisuustaidot ja itseen keskittyvät retriitit sekä johtamiskokeilut ja erilaiset yliopistojen yhdessä konsulttien kanssa kehittämät speaktaakkelit kultivoivat. Edellä esitetyn pohjalta ei ole enää yllätys, että kaikkialla puhutaan koko koulutusjärjestelmän kriisiytymisestä tai jopa sen kuolemasta.

Kun uusliberalistinen hallinta kieltää arvokkaan ja itsenäisen subjektuuden voisi arvella, että sen kohteena olevat hakevat omanarvontunnetta jollain tavalla. Samalla kun opitaan esittämään oikealla tavalla tehokasta ja tuottavaa, saatetaan ottaa etäisyyttä siihen, mitä tehdään, koska mitään ei kannata ottaa liian vakavasti eikä mihinkään kannata sitoutua. Myös vastarintaa on odotettavissa muutenkin kuin innokkuutta esittämällä.

Uusliberalistisessa hallinnassa prekaarisuutta tuotetaan samanaikaisen alistumisen ja oikein hallinnan kuin myös vastarinnan avulla (Kurki & Brunila 2014). Prekaarisuudella voi toisin sanoen nähdä olevan myös mahdollistavia ja tuottavia ulottuvuuksia (Lorey 2011). Prekaarisuuden

käsite suunniteltiinkin mobilisoimaan ihmisiä liikkeelle ja muuttamaan olosuhteita ja tuottamaan vastarinnan muotoja (Kurki & Brunila 2014; Peltokoski 2012). Se vastarinnan muoto, mitä tässä artikkelissa uusliberalistiseen hallintaan ja prekaarisuuteen lopuksi ehdotetaan, on affektiivisen subjektivaation tuottamisen mahdollistava julkisten salaisuuksien tunnistaminen ja tunnustaminen. Hallinta merkitsee valtaa, joka toistuu, mutta toistokaan ei tarkoita pysyvyyttä ja pysähtymistä. Hierarkiat, kategoriat ja niitä ylläpitävä toisto on myös jotain sellaista, mikä on jossain mielessä epävakaa. Toisin sanoen toistoon liittyy myös jotain yllättävää, mitä ei voida ennakoita etukäteen. Tarinoiden jakaminen, niistä kirjoittaminen ja niiden tulkitseminen tekevät yhdessä näkyväksi ne vallan toiminnan muokkaamat olosuhteet, joissa tutkija-opettajan subjektiviteetti mahdollistuu ja muotoutuu. Tarinoita ei tämän(kään) takia pitäisi analysoida ajalle tyypillisesti jonkinlaisina patologioina tai yksilön psykoemotionaalisina vajavaisuuksina, jotka voitaisiin hoitaa ominaisuuksina yksilölähtöisesti ja terapeuttisesti.

Deleuze (1992) kirjoittaa toivosta, joka kiinnittyy ajatukseen siitä, että kaikki vallanmuodot edellyttävät subjektia vallan toimimiseksi. Edellistä tukee ajatus siitä, että vapaus on kaiken vallan toiminnan edellytys (Foucault 2000, 333). Toivoa voi tuoda myös sen tunnistaminen, että uusliberalistista hallintaa joka tapauksessa alati haastetaan, kuten mitä tahansa muuta käytäntöä. Tärkeä ehto kyseiselle haastamiselle on niin sanottu ulkopuolinen ajattelu (Deleuze 1986/1988, 89), katse, joka paljastaa sen, miten uusliberalistinen hallinta toimii kaivertumalla niin kieleen kuin ruumiiseenkin.

Kun julkiset salaisuudet sanallistetaan, niitä opitaan vielä paremmin tunnistamaan ja tunnustamaan sekä haastamaan. Näin muodostuu diskurssitaituruutta, joka mahdollistaa väärinkäyttämään ja haastamaan niitä järjestelmiä, joissa joudutaan olemaan mukana. Näin ehkä ymmärretään tunnistaa ja tunnustaa myös affektiivisen kautta sitä, minkä seurauksena on opittu ajattelemaan ja toimimaan ja olemaan suhteessa itseen ja muihin tietyllä tavalla. Se voi myös mahdollistaa liikkumisen eri diskurssien välillä ja sisällä ja sen näkemisen, miten eri diskurssit omaa ajattelua ja toimintaa muokkaavat. Kyse on samalla ilmiöiden politisoitumisesta ja poliittiselle tilan avautumisesta sekä valtasuhteessa osallisten määrän kasvattamisesta.

Lähteet

- Aamodt, P. O. & Kyvik, S. 2005. Access to higher education in the Nordic Countries. Teoksessa T. Tapper & D. Palfreyman (toim.) Understanding mass higher education. Comparative perspectives on access. London: Routledge Farmer, 121–138.
- Berlant, L. 2011. Cruel optimism. Durham & London: Duke University Press.
- Brown, W. 2015. Undoing the demos: neoliberalism's stealth revolution. New York: Zone Books.
- Brunila, K. 2016. The ambivalences of becoming a professor in the neoliberal academia. *Qualitative Inquiry* 22 (5), 1–9.
- Brunila, K. & Hannukainen, K. 2017. Academic researchers on the project market in the ethos of knowledge capitalism. *European Educational Research Journal* 16 (6), 907–920.
- Brunila, K. & Rossi, L-M. 2018. Identity politics, the ethos of vulnerability, and education. *Educational Philosophy and Theory* 50 (3), 287–298.
- Brunila, K. & Valero, P. 2018. Anxiety and the making of research(ing) subjects in neo-liberal academia. subjectivity. *International Journal of Critical Psychology* 11 (1), 74–89.
- Brunila, K., Onnismaa, J. & Pasanen, H. 2015. Koko elämä töihin. Koulutus tietokykykapitalismissa. Tampere: Vastapaino.
- Brunila, K., Mertanen, K., Tiainen, K., Mäkelä, K., Masoud, A., Kurki, T. & Ikävalko, E. 2019. About vulnerabilising young people. Interrupting the ethos of vulnerability, the neoliberal rationality and the precision education governance. *Journal of the Finnish Anthropological Society*. Open access: <https://journal.fi/suomenantropologi/issue/view/5645>. Luettu 14.8.2019.
- Butler, J. 2006. Precarious life – the powers of mourning and violence. London: Verso.
- Butler, J. 2015. Notes toward a performative theory of assembly. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Davies, B. & Bansel, P. 2010. Governmentality and academic work shaping the hearts and minds of academic workers. *Journal of Curriculum Theorizing* 26 (3), 5–20.
- Davies, B. & Petersen, E. B. 2005. Intellectual workers (un)doing neoliberal discourse. *International Journal of Critical Psychology* 13, 32–54.
- Deleuze, G. 1992. Postscripts on the societies of control. *October* 59, 3–7.

- Deleuze, G. 1992b. What is a dispositif? Teoksessa T.J. Armstrong (toim.) Michel Foucault – philosopher. New York, NY: Routledge, 159–168.
- Deleuze, G. 2006. Foucault. New York: Bloomsbury Academic.
- Foster, R. 2016. The therapeutic spirit of neoliberalism. *Political Theory* 44 (1), 82–105.
- Foucault, M. 2000. The subject and power. Teoksessa J. D. Faunion (toim.) Michel Foucault – power – essential works of Michel Foucault 1954–1984. London: Penguin, 326–348.
- Gill, R. 2009. Breaking the silence: the hidden injuries of neo-liberal academia. Teoksessa R. Flood & R. Gill (toim.) Secrecy and silence in the research process: feminist reflections. London: Routledge.
- IPC 2014. Anxiety, affective struggle, and precarity consciousness-raising. *Interface: A Journal for and about Social Movements* 6 (2), 271–300.
- Isin, E. 2004. The neurotic citizen. *Citizenship Studies* 8 (3), 217–235.
- Jakonen, M. & Tiili, J. 2011. Johdanto: kohti yhteistä yliopistoa. Teoksessa M. Jakonen & J. Tiili (toim.) Yhteinen yliopisto. Helsinki: Tutkijaliitto, 9–34.
- Karppi, T., Kähkönen, L., Mannevuori, M., Pajala, M. & Sihvonen, T. (toim.) 2016. 'Affective capitalism'. *Ephemera* 16 (4), 1–13. <http://www.ephemerajournal.org/sites/default/files/pdfs/issue/16-4ephemeranov16.pdf>. Luettu 3.9.2019.
- Kurki, T. & Brunila, K. 2014. Education and training as projectised and precarious politics. *Power & Education* 6 (3), 283–294. <https://doi.org/10.2304/power.2014.6.3.283>.
- Lorey, I. 2011. Governmental precarization. [eipcp](https://eipcp.net/transversal/0811/lore/en.html). <https://eipcp.net/transversal/0811/lore/en.html>. Luettu 15.8.2019.
- Jackson, A.Y. & Mazzei, L. A. 2009. Voice in qualitative inquiry. Challenging conventional, interpretive, and critical conceptions in qualitative research. London: Routledge.
- Jauhiainen, A., Jauhiainen, A., Laiho, A. & Lehto, R. 2014. Fabrications, time-consuming bureaucracy and moral dilemmas — Finnish university employees' experiences on the governance of university work. *Higher Education Policy* 28 (3), 393–410. <https://doi.org/10.1057/hep.2014.18>.
- McLeod, J. 2012. Vulnerability and the neo-liberal youth citizen. *Comparative Education* 48 (1), 11–26. <https://doi.org/10.1080/03050068.2011.637760>.

- Moisio, S. & Leppänen, L. 2007. Towards a Nordic competition state? Politico-economic transformation of statehood in Finland, 1965–2005. *Fennia* 185 (2), 63–87.
- Niemelä, M. & Saarinen, A. 2012. The role of ideas and institutional change in Finnish public sector reform. *Policy and Politics* 40 (2), 171–191. <https://doi.org/10.1332/147084411X581871>.
- Nilsen, G. B. 2015. *Figuration work: student participation, democracy and university reform in a global knowledge economy*. New York: Berghahn.
- Parker, I. 2015. *Handbook of critical psychology*. London and New York: Routledge.
- Peltokoski, J. 2012. Luokka luokkaa vastaan. *niin & näin* 1, 98–101.
- Petersen, E. & Millei, Z. 2016. *Interrupting the rise of psy-disciplines in education*. London: PalgraveMacMillan.
- Valero, P., Jorgensen, K. & Brunila, K. 2018. Neoliberal research(ing) subjects: affection and self. Teoksessa D. Bottrell & C. Manathunga (toim.) *The neoliberal ethos in the higher education. Seeing through the cracks of neoliberal higher education*. Palgrave MacMillan, 135–154.
- Vähämäki, J. 2004. *Kuhnurien kerho. Vanhan työn paheista uuden työn hyveiksi*. Tutkijaliitto.